

PROMEMORIA

Till: Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien
Från: Ramberg Advokater KB
Datum: 18 januari 2017
Ref: 900450-2
Angående: Leveranssäkerhet el

1. BAKGRUND

- 1.1. Ramberg Advokater har fått i uppdrag av Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien ("IVA") att upprätta en översiktlig beskrivning av relevanta bestämmelser i ellagstiftningen samt lagstiftning inom beredskaps- och ransoneringsområdet, med bäring på IVA:s delprojekt om leveranssäkerhet av el som utförs inom ramen för projektet Vägval el. Beskrivningen är avgränsad till att primärt avse regleringar för fredstid (s.k. fredskriser) och således inte regelverket vid höjd beredskap och krig. Beskrivningen innehåller även en kortfattad redogörelse för relevanta myndigheters ansvar inom området leveranssäkerhet av el.
- 1.2. Innan beskrivningen tar vid bör nämnas att frågor om leveranssäkerhet till stor del utgör en avtalsfråga mellan elleverantör/elhandlare och elnätföretag samt elanvändare; den faktiska innebörden av leveranssäkerhet regleras utifrån vad som har avtalats mellan parterna, låt vara att denna möjlighet i praktiken beror på parternas inbördes styrkeförhållande. Skyldigheter avseende leveranssäkerhet kan i sedvanlig avtalsrättslig ordning förenas med sanktioner vid utebliven avtalsuppfyllelse, som bl.a. prisavdrag, skadestånd, rätt till uppsägning i förtid etc.

2. ELLAGEN

Överföring av el – god elkvalitet

- 2.1. Ellagen innehåller bestämmelser som innebär krav avseende tjänsten överföring av el, och innebär således ett slags funktionskrav för elöverföringen.
- 2.2. I ellagens 3 kap. 1 § anges exempelvis de allmänna skyldigheter som gäller för den som bedriver nätverksamhet. I de efterföljande paragraferna anges

de mer specifika skyldigheter som åvilar nätkoncessionshavare. Ellagens **3 kap 1 §** har följande lydelse.

”Ett företag som bedriver nätverksamhet ansvarar för drift och underhåll och, vid behov, utbyggnad av sitt ledningsnät och, i tillämpliga fall, dess anslutning till andra ledningsnät. Företaget svarar också för att dess ledningsnät är säkert, tillförlitligt och effektivt och för att det på lång sikt kan uppfylla rimliga krav på överföring av el.” [vår understr.]

- 2.3. I ellagens **3 kap. 9 §** finns ett krav avseende överföringstjänsten i bestämmelsens andra stycke.

”Den som har nätkoncession är skyldig att på skäliga villkor överföra el för annans räkning.

Överföringen av el skall vara av god kvalitet. [vår understr.]

En nätkoncessionshavare är skyldig att avhjälpa brister hos överföringen i den utsträckning kostnaderna för att avhjälpa bristerna är rimliga i förhållande till de olägenheter för elanvändarna som är förknippade med bristerna.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vilka krav som skall vara uppfyllda för att överföringen av el skall vara av god kvalitet.”

- 2.4. Kravet på att överföringen ska vara av god kvalitet avser exempelvis undvikande av att överföringen helt avbryts varigenom elanvändarna inte alls får någon el samt att spänningen hos den överförda elen avviker alltför mycket från det nominella värdet (bristande spänningskvalitet). Däremot handlar god kvalitet inte om sådana brister som hotar elsäkerheten.¹
- 2.5. En elanvändare som anser att överföringen till honom är bristfällig kan anmäla detta till nätmyndigheten (Energimarknadsinspektionen) som kan inleda tillsyn avseende denna fråga. Inom ramen för sådan tillsyn kan nätmyndigheten förelägga nätkoncessionshavaren att rätta till brister i

¹ Prop 2001/02:56 s 32. Jfr att med elsäkerhet avses sådana allvarliga brister i överföringen av el som kan orsaka person- eller sakskada eller störningar i driften av det egna nätet eller andra elektriska anläggningar, se 9 kap 1 § ellagen.

överföringen. Föreläggandet kan förenas med vite som utgår för det fall föreläggandet inte efterföljs.

2.6. Såvitt gäller det tredje stycket i 3 kap 9 § ellagen uttalas i lagens förarbeten att det inte alltid är i elanvändarnas intresse att kvaliteten hos överföringen ligger inom framtagna riktvärden eftersom behovet av kvalitet vid överföringen varierar mellan olika kunder samt att kostnaderna för att uppnå en kvalitet inom riktvärdena i vissa fall kan bli mycket stora, vilket skulle drabba alla elanvändare genom betydande höjningar av nättariffen. Vidare hänvisar förarbetena till att kostnaderna för att avhjälpa en kvalitetsbrist hos överföringen varierar beroende på den geografiska belägenheten av elnätet samt att väderbetingelserna skiljer sig åt i olika delar av landet, vilket ansetts innebära att en nätkoncessionshavare bör vara skyldig att avhjälpa kvalitetsbrister hos överföringen endast i den utsträckning som kostnaderna för att avhjälpa bristerna är rimliga i förhållande till de olägenheter för elanvändarna som är förknippade med bristerna.²

2.7. Utöver ovan nämnda skyldigheter anges ett minimikrav på leveranssäkerhet i **3 kap. 9 a §**:

”Om inte strängare krav följer av 9 § andra och tredje styckena eller av föreskrifter som meddelats med stöd av 9 § fjärde stycket, skall en nätkoncessionshavare se till att avbrott i överföringen av el till en elanvändare aldrig överstiger tjugofyra timmar. [vår understr.]

Första stycket gäller inte om koncessionshavaren visar att avbrottet beror på ett hinder utanför koncessionshavarens kontroll som koncessionshavaren inte skäligen kunde förväntas ha räknat med och vars följder koncessionshavaren inte heller skäligen kunde ha undvikit eller övervunnit.”

2.8. Detta utgör således ett minimikrav vilket innebär att strängare krav kan följa av myndighetsföreskrifter, se avsnitt 2.10 nedan. Det s.k. ”24-timmarskravet” gäller dock inte om nätkoncessionshavaren kan visa att avbrottet ligger utanför dennes kontroll, enligt vad som anges i bestämmelsens andra stycke. Det finns dessutom en begränsad möjlighet att i enskilt fall och under högst tre år få dispens från 24-timmarskravet i en del av ett koncessionsområde, om ”kravet är oskäligt betungande med hänsyn till

² a s 33f

koncessionshavarens ekonomiska situation” eller om det föreligger synnerliga skäl.³

- 2.9. Det bör noteras att 24-timmarskravet har kommenterats av Energimyndigheten som uttalat att det är upp till varje elanvändare att förbereda sig att hantera konsekvenserna av elavbrott som är minst 24 timmar, och att en enskild aktör som av något skäl inte kan hantera ett kortare elavbrott själv måste vidta åtgärder för att undvika negativa konsekvenser av ett elavbrott.⁴ Med andra ord anses elanvändare, oavsett om denne är konsument eller näringsidkare/juridisk person, ha ett generellt ansvar för att kunna hantera 24 timmars elavbrott.
- 2.10. Energimarknadsinspektionen är som berörts ovan s.k. nätmyndighet och har tillsyn över ellagens efterlevnad såvitt avser bl.a. krav på överföring av el. Energimarknadsinspektionen har utfärdat föreskrifter och allmänna råd om de krav som ska vara uppfyllda för att elöverföringen ska vara av god kvalitet enligt 3 kap 9 § ellagen.⁵ Dessa innehåller bestämmelser om funktionskrav för viss lastintervaller och trådsäkring av ledningar. Bestämmelserna gäller för ledningar som används med stöd av nätkoncession, dock inte stamnätet. Av föreskrifterna följer att i de uttags- eller gränspunkter i elnät där det under normala matnings- och driftförhållanden är möjligt att överföra mer än två megawatt effekt får avbrottstiderna vid avbrott inte vara längre än vad som anges i nedanstående tabell för respektive återställningsförhållande.

Lastintervall (megawatt)	Avbrottstid vid normala återställningsförhållanden (timmar)	Avbrottstid vid onormala återställningsförhållanden (timmar)
$>2 \leq 5$	12	24
$>5 \leq 20$	8	24
$>20 \leq 50$	2	24
>50	2	12

- 2.11. ”Normala återställningsförhållanden” är sådana drift- och väderleksförhållanden, eller andra liknande förhållanden, som inte hindrar att felavhjälpning påbörjas omgående efter att ett fel i elnätet inträffat.

³ 3 kap. 9 b ellagen

⁴ Energimyndighetens rapport Ansvar och roller för en trygg energiförsörjning, ER 2013:25, s 39

⁵ EIFS 2013:1

”Onormala återställningsförhållanden” är sådana förhållanden som medför att felavhjälpning inte skäligen kan påbörjas omgående.

- 2.12. Vidare anges i Energimarknadsinspektionens föreskrifter att överföringen av el till lågspänningskunder⁶ är av god kvalitet, med avseende på antalet oaviserade⁷ långa⁸ avbrott, när antalet oaviserade långa avbrott per kalenderår inte överstiger tre i uttags- eller inmatningspunkten. Om antalet oaviserade långa avbrott per kalenderår överstiger elva i uttags- eller inmatningspunkten är överföringen av el inte av god kvalitet. Energimarknadsinspektionen har uttalat att i intervallet mellan tre och elva avbrott kan inspektionen göra en bedömning i det enskilda fallet för att avgöra om överföringen är av god kvalitet.⁹ Vad inspektionen såldes kan göra är att inleda ett tillsynsärende, och därvid förelägga nätkoncessionshavaren att rätta till brister i överföringen, se även avsnitt 2.5 ovan.
- 2.13. Föreskrifterna innehåller också bestämmelser om inom vilka ramar som överföring av el är av god kvalitet såvitt avser spänningskvalitet.
- 2.14. Ovanstående krav från Energimarknadsinspektionen utgör således strängare krav än det lagstadgade 24-timmarskravet.¹⁰ Den yttersta tillåtna gränsen för elavbrott utgör således 24 timmar, men de facto gäller de striktare tidsramar som fastställts av inspektionen. Det är dessutom utifrån inspektionens uppställda krav som intäktsramen för nätavgifter beräknas; vid beräkning av intäktsramen ska kvaliteten i elnätet bedömas, och i denna bedömning beaktas – bland annat – *de/s* avbrott från tre minuter upp till 12 timmar, *de/s* fyra eller fler oaviserade avbrott från tre minuter upp till 12 timmar.¹¹
- 2.15. Parentetiskt kan även nämnas att elanvändare¹² har rätt till s.k. avbrottsersättning – vid fränkoppling från en eller flera faser; ett fullständigt avbrott krävs inte för ersättning – såvitt avser avbrott under en

⁶ Långspänningskund definieras som en kund med anläggning med nominell spänning upp till och med 1 000 volt växelspanning eller upp till och med 1 500 volt likspänning

⁷ Oaviserade avbrott definieras som avbrott som elanvändaren inte är underrättad om i förväg enligt 11 kap ellagen.

⁸ Långa avbrott definieras som avbrott som är längre än tre minuter

⁹ Energimarknadsinspektionens konsekvensutredning beträffande föreskrifter och allmänna råd om krav som ska vara uppfyllda för att överföringen av el ska vara av god kvalitet, 2013-03-20, 12-100046

¹⁰ 10 kap 10 § ellagen

¹¹ EIFS 2015:5, 3 kap 3 och 5 §§

¹² Såväl konsumenter som näringsidkare

sammanhängande period om minst 12 timmar. Dessutom har konsumenter en rätt till skadestånd om ett avbrott har orsakat konsumenten skada.¹³

- 2.16. Avslutningsvis kan även nämnas att den som bedriver nätverksamhet¹⁴ årligen är skyldig att upprätta dels en risk- och sårbarhetsanalys avseende leveranssäkerheten i elnätet, dels en åtgärdsplan som visar hur leveranssäkerheten i det egna elnätet ska förbättras. En redovisning baserad på risk- och sårbarhetsanalysen och åtgärdsplanen ska ges in till Energimarknadsinspektionen.¹⁵ Vidare är nätkoncessionshavare skyldiga att till Energimarknadsinspektionen rapportera elavbrott för bedömningen av leveranskvaliteten i elnäten.¹⁶

System- och balansansvar och driftsäkerhet

- 2.17. Andra regleringar inom ellagstiftningen som har bäring på leveranssäkerhet är bestämmelserna om system- och balansansvar vilka kortfattat beskrivs nedan.
- 2.18. Av **8 kap. 1 § första stycket** ellagen framgår följande.

”Regeringen skall utse en myndighet som har det övergripande ansvaret för att elektriska anläggningar samverkar driftsäkert så att balans inom hela eller delar av landet kortsiktigt upprätthålls mellan produktion och förbrukning av el (systemansvarig myndighet).”

- 2.19. SvK är utsedd till systemansvarig myndighet.¹⁷ I förarbetena till ellagen uttalas – apropå att ansvaret för balanshållningen uttryckligen enbart gäller på kort sikt – att ansvaret omfattar den momentana balanshållningen med hjälp av de produktionsresurser som står till buds vid varje givet tillfälle. Om produktionskapacitet bortfaller till följd av någon allvarlig störning i elproduktionen, är det inte myndighetens ansvar att återställande av produktionskapaciteten sker genom erforderliga reparationsarbeten. Detsamma gäller om en obalans av mer permanent art uppstår, d.v.s. om

¹³ 11 kap 8 § ellagen

¹⁴ Detta krav avser den som bedriver nätverksamhet med stöd av nätkoncession för linje med en spänning som understiger 220 kilovolt eller nätkoncession för område

¹⁵ 3 kap 9 c § ellagen

¹⁶ EIFS 2015:4

¹⁷ Se Förordning (1994:1806) om systemansvaret för el, som även innehåller bestämmelser om bl.a. skyldigheter för balansansvariga

produktionsresurserna inte motsvarar konsumtionsbehovet. Det ingår alltså inte i systemansvaret att avhjälpa en sådan brist, oavsett vad den beror på.¹⁸

2.20. Utöver den balansjäms och reglerkraftshandel som SvK utför i syfte att upprätthålla balans, har SvK en störningsreserv som bl.a. innefattar gasturbiner som snabbt kan tas i bruk med kort varsel. Ett annat verktyg för upprätthållande av balansen i det svenska elsystemet under vintertid utgörs av effektreserven. Effektreserven innebär att SvK ingår avtal med dels elproducenter som har reservkraftanläggningar (om att dessa ska bidra med ytterligare kraftproduktion), dels med bl.a. stora elanvändare och elhandelsföretag (om att de ska minska sin elförbrukning). Effektreserven ska finnas tillgänglig mellan den 16 november och den 15 mars.¹⁹

2.21. Enligt **8 kap 1 a § ellagen** gäller vidare att

”Den systemansvariga myndigheten ska fastställa mål för driftsäkerhet under förutsebara förhållanden på stamnätet och på de utlandsförbindelser som är anslutna till stamnätet. Målen ska vara objektiva, öppna och icke-diskriminerande. De ska underställas regeringen för godkännande. Regeringen bestämmer hur de godkända målen ska offentliggöras. Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, den systemansvariga myndigheten får meddela föreskrifter om de krav och skyldigheter som måste iakttas för att de enligt första stycket godkända målen ska uppnås. Innan föreskrifterna meddelas ska samråd ske med systemansvariga i länder vars elsystem är förbundna med det svenska stamnätet.”

2.22. Bestämmelserna i 8 kap 1 a § utgör ett led i genomförandet av Elförsörjningsdirektivet.²⁰ Direktivet syftar till att trygga elförsörjningen så att den inre marknaden för el kan fungera väl samt garantera en tillräcklig nivå av produktionskapacitet, en tillräcklig balans mellan utbud och efterfrågan samt en lämplig nivå av överföringsförmåga mellan medlemsstaterna så att den inre marknaden utvecklas. Såvitt avser begreppet driftsäkerhet avser det en sammanslagning av direktivets båda begrepp leverans kvalitet och

¹⁸ Prop 1996/97:136 s 169

¹⁹ Lag (2003:436) om effektreserv. Lagen skulle enligt sin ursprungliga lydelse upphöra att gälla den 1 mars 2008. Lagens giltighetstid har förlängts vid två tillfällen, bl a till och med den 15 mars 2020. Efter att den förväntade ökade flexibiliteten av elanvändningen samt att mer flexibla produktionsresurser inte realiserats, har beslutats att effektreserven förlängs ytterligare, till 2025, prop 2015/16:117 samt SFS 2016:422

²⁰ Europaparlamentets och rådets direktiv 2005/89/EG av den 18 januari 2006 om åtgärder för att trygga elförsörjning och infrastrukturinvesteringar

nätsäkerhetsprestanda (där *leveranskvalitet* enligt förarbetena avser avvikelser vad gäller spänning och frekvens som inte orsakar strömavbrott men som ändå orsakar störningar/skador på elektriska anläggningar m.m. och *nätsäkerhetsprestanda* avser de prestanda som elnätet ska uppfylla för att uppnå ett visst mått av nätsäkerhet).²¹

2.23. Vidare gäller enligt **8 kap 2 § ellagen**:

”Den systemansvariga myndigheten får, i den utsträckning det behövs för att kunna utöva systemansvaret, beordra elproducenter att, mot marknadsmässig ersättning, öka eller minska produktionen av el. Om systemansvaret inte kan utövas genom åtgärder som nämns i första stycket, får den systemansvariga myndigheten, i den utsträckning det behövs för att kunna utöva systemansvaret, beordra innehavare av nätkoncession att begränsa eller avbryta överföring av el till elanvändare. I den utsträckning systemansvaret så medger ska begränsning och avbrytande av överföringen genomföras så att samhällsviktiga elanvändare prioriteras. Regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, får meddela föreskrifter om de åtgärder som behövs för att öka eller minska produktionen av el enligt första stycket och för att begränsa eller avbryta överföring av el till elanvändare enligt andra stycket.”

2.24. Det kan uppmärksammas att regeringen vid bestämmelsens införande i nuvarande ellagen uttalade att en minskning av konsumtionen inte är ett alternativ till ökning av produktionen vid balanshållningen. Först då möjligheterna att upprätthålla balansen genom ökad produktion är uttömda får minskning av konsumtionen tillgripas.²²

2.25. Såvitt avser en effektbristsituation, varvid systemansvarig myndighet/SvK således kan besluta att begränsa och avbryta elöverföringen så att samhällsviktiga elförbrukare prioriteras enligt ovan angiven bestämmelse, sker det nödvändiga beslutsunderlaget genom den s.k. Styrel-processen. I denna har elanvändare kartlagts och prioriterats med utgångspunkt från en bestämd ordning mellan olika prioritetsklasser.²³

²¹ Prop 2008/09:142 s 19

²² Prop 1996/97:136 171

²³ Förordning (2011:931) om planering för prioritering av samhällsviktiga elanvändare.

- 2.26. Vid sidan om systemansvaret finns krav på att elleverantör åtar sig det ekonomiska ansvaret för att det nationella elsystemet tillförs lika mycket el som tas ut i uttagspunkterna. Det innebär att en elleverantör som vill leverera el i en viss uttagspunkt antingen själv måste åta sig balansansvaret i uttagspunkten eller genom avtal se till att någon annan åtar sig samma ansvar. Detta regleras i **8 kap. 4 § första stycket**:

”En elleverantör får bara leverera el i uttagspunkter där någon har åtagit sig det ekonomiska ansvaret för att det nationella elsystemet tillförs lika mycket el som tas ut i uttagspunkten (balansansvar). Ett sådant åtagande ska göras genom ett avtal med den systemansvariga myndigheten.”

Avbrytande av överföring till konsument

- 2.27. Avslutningsvis kan nämnas att ellagen tillåter att överföring av el till konsument²⁴ avbryts endast under vissa förutsättningar. Reglerna är tvingande till konsumentens förmån, vilket innebär att villkor som i jämförelse med ellagens bestämmelser är till nackdel för konsumenten, inte gäller mot denne.
- 2.28. Konsumentreglerna i ellagen innebär bl.a. att vid en konsuments väsentliga avtalsbrott får överföring avbrytas först efter att konsumenten givits möjlighet att vidta rättelse. Det vanligaste exemplet på ett väsentligt avtalsbrott torde vara att konsumenten inte betalar nätavgift eller avgift för elleverans.²⁵

3. ELBEREDSKAPSLAGEN

Inledning

- 3.1. Elberedskapslagen²⁶ är den lag som reglerar elföretags skyldigheter att vidta åtgärder för att säkerställa samhällets behov av elförsörjning ”vid svåra påfrestningar och höjd beredskap”. Skyldigheterna gäller för företag som bedriver produktion av el, överföring av el med stöd av nätkoncession och handel med el. SvK är Sveriges elberedskapsmyndighet, vilket innebär att

²⁴ Konsument definieras som fysiska personer som huvudsakligen handlar utanför näringsverksamhet, 11 kap 1 § ellagen

²⁵ Den nu aktuella bestämmelsen (11 kap 3 § ellagen) riktar sig mot både nätkoncessionshavaren och elleverantören, låt vara att det bara är nätkoncessionshavaren som kan avbryta överföringen. Om leverantören anser att det finns grund för att avbryta överföringen på grund av konsumentens försummelse, får leverantören vända sig till nätkoncessionshavaren och begära att denne skall avbryta överföringen. Förhållandet mellan nätkoncessionshavaren och elleverantören får regleras genom avtal. Se även prop 1996/97:136 s 186

²⁶ SFS 1997:288

SvK arbetar för att elförsörjningen ska ha beredskap för extrema händelser som kan innebära svåra påfrestningar på samhället. Från att tidigare enbart ha behandlat åtgärder kopplat till höjd beredskap,²⁷ omfattar lagen numera även "åtgärder som syftar till att förebygga, motstå och hantera allvarliga kriser i fredstid".

- 3.2. Huvudregeln är att beredskapsåtgärder som beslutas med stöd av lagen är ersättningsberättigande för den som ska vidta åtgärden men det finns undantag från denna huvudregel.²⁸ Elberedskapen finansieras genom en årlig avgift (elberedskapsavgift) som betalas av innehavare av nätkoncession.²⁹

Beredskapsåtgärder

- 3.3. Elföretag ska enligt elberedskapslagen vara skyldiga att i sin verksamhet och sina anläggningar, mot ersättning, vidta de beredskapsåtgärder som SvK beslutar med syfte att tillgodose elförsörjningen i landet. När det gäller anläggningar torde den som driver verksamheten vid anläggningen oftast också äga anläggningen. Eftersom det även kan förekomma att driften och ägandet inte ligger inom samma företag finns möjlighet att rikta beslut om beredskapsåtgärder mot ägaren eller nyttjanderättshavaren till anläggningen eller fastigheten.³⁰
- 3.4. Det har ansetts olämpligt att i lagstiftning närmare precisera vilka beredskapsåtgärder som ska vidtas, varför SvK har bemyndigats att besluta om dessa genom föreskrifter. De beredskapsåtgärder som ska vidtas har av SvK delas in i förebyggande åtgärder, åtgärder för att motstå störningar, åtgärder för att hantera störningar samt åtgärder för höjd beredskap.³¹
- 3.5. Bland de åtgärder som kan bli aktuella har i lagens förarbeten bl.a. nämnts fysiska skyddsåtgärder vid elektriska anläggningar och driftledningsanläggningar, t.ex. anläggningens placering, val av

²⁷ Innebörden av begreppet höjd beredskap regleras i lagen (1992:1403) om totalförsvar och höjd beredskap. Förutsättningarna för höjd beredskap är att Sverige är i krig eller krigsfara eller att det råder andra utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller av att landet har varit i krig eller krigsfara. Se prop 1996/97:86 s 25

²⁸ 10 och 11 §§ Elberedskapslagen. Exempelvis kan ersättning begränsas om anmälningsplikten inte har iakttagits; har en anläggning som omfattas av anmälningsplikt uppförts eller ändrats utan anmälan och en senare prövning visar att åtgärder enligt lagen borde ha vidtagits, kan den som driver anläggningen föreläggas att vidta åtgärderna. De fördyringar som uppstår jämfört med om åtgärderna hade genomförts redan från början ska elföretaget bekosta. Se prop 1996/97:86 s 34

²⁹ 15 § Elberedskapslagen

³⁰ 4 § Elberedskapslagen

³¹ Se SvKFS 2013:2

byggnadsmaterial, dimensionering av grund, väggar och tak, inhägnad och larm samt att det kan vara fråga om funktionella åtgärder för att åstadkomma drift av elsystemet i separata delsystem i händelse av att stamnätet sätts ur funktion (s.k. ö-drift), liksom för att möjliggöra styrning och prioritering av elleveranser. Vidare nämner förarbetena att beredskapsåtgärder kan avse åtgärder för att säkerställa drift- och övervakningssystemets funktion samt att det kan bli fråga om anskaffning och lagring av reservdelar och andra stödresurser, utbildning av reparationspersonal, utbildning och övning av egen och krigsplacerad personal m.m.³²

Anmälningsskyldighet

- 3.6. Enligt elberedskapslagen får "elektriska anläggningar som är av väsentlig betydelse för elförsörjningen i landet eller inom en ort eller ett område" inte uppföras, byggas om eller på annat sätt ändras innan anmälan om detta har gjorts till SvK och myndigheten har fattat beslut i frågan.³³ Dessutom ska större förändringar i "verksamhet av väsentlig betydelse för elförsörjningen vid elföretag" också anmälas till SvK, vilket i lagens förarbeten exemplifieras med nedläggning eller överlåtelse eller en väsentlig neddragning eller utvidgning av verksamhet som har en väsentlig betydelse för elförsörjningen, eller då sådan verksamhet startas.³⁴
- 3.7. SvK har bemyndigats att genom föreskrifter ange vilka anläggningar och slag av verksamhetsförändringar som omfattas av anmälningsskyldigheten.³⁵

Informationsskyldighet

- 3.8. Enligt SvK:s föreskrifter föreligger skyldighet att informera SvK om det har uppstått en sådan störning i elförsörjningen som kan medföra svåra påfrestningar på samhället.³⁶ Enligt SvK:s allmänna råd anknutna till bestämmelsen utgör en "svår påfrestning på samhället" inte en enskild händelse i sig, exempelvis en olycka, ett sabotage osv. utan vad som avses är ett tillstånd som kan uppstå när en eller flera händelser utvecklar sig eller trappas upp till att omfatta flera delar av samhället. Det anges vidare att tillståndet ska vara av en sådan omfattning att det uppstår allvarliga

³² Prop 1996/97:86 s 28f

³³ Anmälningsskyldigheten är straffsanktionerad, dvs vid utebliven anmälan kan företrädare för den anmälningsskyldige ådömas med böter och fängelse

³⁴ 6 § elberedskapslagen samt prop 1996/97:86 s 31

³⁵ Se vilka anläggningar och ändringar som är anmälningsskyldiga i SvKFS 2013:2

³⁶ SvKFS 2013:2 §§ 16 och 17

störningar i viktiga samhällsfunktioner eller att det hotar grundläggande värden av olika slag i samhället och kräver att insatser från flera olika myndigheter och organ samordnas för att kunna hantera situationer och därmed begränsa konsekvenserna.

Risk- och sårbarhetsanalyser

- 3.9. Slutligen föreligger skyldighet att upprätta plan för att hantera störningar i den egna verksamheten samt risk- och sårbarhetsanalyser avseende säkerheten i den egna verksamheten.³⁷ SvK har i uppdrag att upprätta en nationell risk- och sårbarhetsanalys inom elsektorn.

4. RANSONERINGSLAGEN

- 4.1. I yttersta fall kan ransonering av el vara nödvändig. Nedan beskrivs kortfattat ransoneringslagstiftningen.³⁸
- 4.2. Ransonering av el kan endast genomföras med stöd av ransoneringslagen. Lagen är en s.k. fullmaktslag som möjliggör snabba ingripanden i krissituationer, vilka i normala fall skulle kräva den relativt tidskrävande processen med att riksdagen stiftar en särskild lag för det aktuella ändamålet.
- 4.3. Energimyndigheten är den myndighet som har det grundläggande ansvaret för genomförande av ransonering av energi. Myndigheten ska:
- ”planera, samordna, och i den utsträckning som regeringen föreskriver, genomföra ransoneringar och andra regleringar som gäller användning av energi.”³⁹
- 4.4. Ransoneringslagen gäller automatiskt vid krig, d.v.s. utan något särskilt beslut om att den ska tillämpas. I icke-krigsfall krävs ett beslut av regeringen för att lagen ska kunna tillämpas. I dessa fall gör således regeringen en bedömning av om de förutsättningar som krävs för lagens tillämpning föreligger. Regeringens beslut om att tillämpa lagen samt beslut om vilka ransoneringsåtgärder som ska gälla sker genom en förordning. Förordningen ska underställas riksdagen för prövning inom en månad från

³⁷ Se vidare SvKFS 2013:2

³⁸ SFS 1978:268

³⁹ SFS 2014:520

det att den har utfärdats. Ytterst är det således riksdagen som i efterhand "godkänner" den aktuella ransoneringen.

- 4.5. Ransoneringslagen kan exempelvis tillämpas "om det till följd av krig eller av krigsfara vari riket har befunnit sig eller av annan utomordentlig händelse föreligger knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen."⁴⁰ I dessa fall ska beslut om ransonering gälla under högst ett år.
- 4.6. De nu aktuella "utomordentliga händelserna" omfattar
- dels s.k. "fredskris", d.v.s. krissituationer då produktion, sysselsättning, export och konsumtion inte kan upprätthållas i normal omfattning på grund av importbortfall av en eller flera försörjningsviktiga varor utan att det är krig eller krigsfara i vår nära omvärld,
 - dels "inre kris", d.v.s. inom landet inträffade extraordinära händelser som föranleder försörjningssvårigheter.⁴¹
- 4.7. En väsentlig skillnad mellan fredskris och inre kris är, enligt lagens förarbeten, att svenska myndigheters möjligheter att påverka och styra utvecklingen vid fredskris är små. Vid inre kris kan däremot dessa möjligheter vara förhållandevis goda. I förarbetena uttalas vidare att krissituationen måste ha uppstått plötsligt eller ha varit svår att förutse. Dessutom uttalas att begreppet "utomordentlig händelse" ska tolkas restriktivt, och att en försörjningskris som kan hanteras genom att vidta nödvändiga åtgärder inom rimlig tid inte omfattas av begreppet utomordentlig händelse i ransoneringslagens mening. Det förutsätts således att krissituationen har uppstått plötsligt eller har varit svår att förutse.
- 4.8. Som beskrivits ovan kräver ransoneringslagens tillämpning även att den aktuella händelsen ska ha inneburit en "knapphet eller betydande fara för knapphet" på en försörjningsviktig förnödenhet. Det innebär exempelvis, enligt förarbetsuttalandena, att en utomordentlig händelse inte kan medföra

⁴⁰ 2 § andra punkten ransoneringslagen

⁴¹ Prop 1977/78:75 s 49ff

en ransoneringslag om bristen kan täckas på annat rimligt sätt, exempelvis genom import.⁴²

- 4.9. Med ransoneringslagens begrepp "förnödenhet" avses bl.a. elektrisk kraft och annan energi.
- 4.10. Ransoneringslagen innehåller bl.a. bestämmelser som möjliggör beslut om förbrukningsbegränsningar, vilka går under samlingsbeteckningen "reglering av handel". Ransoneringslagens bestämmelser om reglering av handel i **6 § första stycket** har följande lydelse:
- "Om det är nödvändigt för hushållning med förnödenhet som är av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen, får regeringen föreskriva att förnödenheten
1. under viss tid icke får saluhållas, utbudas mot vederlag, överlåtas eller förvärvas,
 2. får saluhållas, utbudas mot vederlag, överlåtas eller förvärvas endast i den ordning och på de villkor som föreskrives av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer,
 3. får användas endast för de ändamål, på de villkor och med de begränsningar som föreskrives av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer."
- 4.11. Som nämnts ovan är Energimyndigheten den myndighet som är ansvarig för att planera, samordna och i den utsträckning regeringen föreskriver, genomföra ransoneringslagens bestämmelser och andra regleringar vad gäller användning av energi. Myndigheten har utarbetat en beskrivning för hur den avser att agera inför, under och efter en elenergikris, varvid myndigheten bl.a. har angett att med elenergibrist avses "en långvarig situation då den samlade elenergitillförseln inte förväntas motsvara det samlade behovet av energi".⁴³
- 4.12. Enligt **13 § ransoneringslagen** finns dessutom möjligheter för regeringen att besluta om "förfogande" avseende en förnödenhet. Nedan återges bestämmelsens första del.

⁴² a s 51

⁴³ Energimyndigheten 2013-06-17, Energimyndighetens agerande inför, under och efter en elenergikris, Dnr 2013-004345

”Är 6 § i tillämpning och är det oundgängligen nödvändigt för att reglering som där avses skall kunna genomföras, får regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, genom beslut om förfogande för statens eller annans räkning i särskilt fall ålägga

1. näringsidkare, vilken i sin rörelse äger förnödenhet som omfattas av regleringen, att avstå förnödenheten,

2. näringsidkare, som i sin rörelse äger eller innehar fastighet, gruva, byggnad, industrianläggning eller annan anläggning eller transportmedel, arbetsmaskin eller liknande, att utöva verksamhet för eller på annat sätt medverka till framställning av förnödenhet, som omfattas av regleringen, i den mån det kan ske inom ramen för hans vanliga verksamhet,” [vår understr.]

- 4.13. Näringsidkare kan således åläggas att utöva verksamhet eller på annat sätt medverka till framställning av förnödenhet (såsom el) som omfattas av reglering enligt ransoneringslagen.

5. KORT BESKRIVNING AV MYNDIGHETERS OCH KOMMUNERS ANSVAR INOM LEVERANSSÄKERHET AV EL

Inledning

- 5.1. Utöver de skyldigheter som angetts ovan kan de mest relevanta myndigheterna inom området för elleveranssäkerhet, och deras respektive uppdrag inom området enligt myndighetsinstruktioner m.m., sammanfattas enligt följande.
- 5.2. Innan beskrivningen gör en sammanfattning av enskilda myndigheters och kommuners ansvar kan nämnas att bl.a. SvK, Energimyndigheten, Elsäkerhetsverket och MSB har s.k. ”särskilt ansvar” för krisberedskap inom samverkansområdet ”teknisk infrastruktur”. Detta omfattar ett ansvar för att ”planera och vidta förberedelser för att skapa förmåga att hantera en kris, förebygga sårbarheter och motstå hot och risker.”⁴⁴ Samma skyldigheter gäller för länsstyrelser. SvK, Energimyndigheten, Elsäkerhetsverket och MSB är dessutom tillsammans med andra myndigheter s.k.

⁴⁴ Förordning (2015:1052) om krisberedskap och bevakningsansvariga myndigheters åtgärder vid höjd beredskap

”bevakningsansvariga myndigheter” med skyldighet att vidta ytterligare förberedelser vid höjd beredskap.

Energimyndigheteten

- 5.3. Enligt myndighetsinstruktionen är Energimyndigheten förvaltningsmyndighet för frågor om tillförsel och användning av energi i samhället, samt att myndigheten ska verka för försörjningstrygghet och ett energisystem som är hållbart och kostnadseffektivt med en låg negativ inverkan på hälsa, miljö och klimat.⁴⁵ Energimyndighetens ansvar är således brett och övergripande avseende hela energiområdet, vilket kan jämföras med andra myndigheter på området som har ett mer avgränsat ansvar till en viss typ av energi eller typ av ansvar (exempelvis systemansvar för elnät eller tillsynsansvar inom visst energiområde).
- 5.4. Energimyndigheten ska inom sitt verksamhetsområde bl.a. ”utveckla och samordna samhällets krisberedskap inom energiberedskapsområdet och bedriva omvärldsbevakning och analys samt stödja andra myndigheter med expertkompetens inom området.”⁴⁶
- 5.5. Vidare ska myndigheten, som angetts ovan, ”planera, samordna och, i den utsträckning som regeringen föreskriver, genomföra ransoneringar och andra regleringar som gäller användning av energi.”⁴⁷
- 5.6. Energimyndigheten har under 2015 presenterat en utredning inom ramen för projektet GSN energi – en utredning av funktionskrav och grundläggande säkerhetsnivåer inom energiförsörjningen. I utredningen föreslås bl.a. ett krav som man benämner ”krav på uthållighet av funktionalitet”, vilket innebär att ”efter ett avbrott på 24 timmar, då var och en förväntas klara sig i princip själv, bör bl.a. elförsörjningen ha en uthållighet på minst en vecka”. Mot vilken/vilka aktörer kravet skulle riktas framgår dock inte av utredningen. Det betonas i utredningen att vad kravet i detalj skulle innebära behöver utredas vidare, men samtidigt uttalas att det skulle kunna innebära att elförsörjningen hos samhällsviktig verksamhet ska kunna upprätthållas med reservkraft minst en vecka.⁴⁸

⁴⁵ Förordning (2014:520) med instruktion för Statens energimyndighet, 1 §

⁴⁶ 2 § 11 myndighetsinstruktionen

⁴⁷ 2 § 12 myndighetsinstruktionen

⁴⁸ Energimyndighetens utredning GSN Energi. Funktionskrav och grundläggande säkerhetsnivåer inom energiförsörjningen, ER 2015:04, s

Energimarknadsinspektionen

- 5.7. Energimarknadsinspektionen ansvarar för bl.a. tillsynen, regelgivningen och tillståndsprovningen enligt ellagen.⁴⁹ Inspektionen ska vidare för Sveriges räkning bidra till utvecklingen av regelverk inom Norden och EU för att skapa likvärdiga förutsättningar på elmarknaderna och undanröja hinder för en gränsöverskridande handel med el, samarbeta med europeiska energitillsynsmyndigheter och med byrån för samarbete mellan energitillsynsmyndigheter för att åstadkomma en effektiv övervakning av grossistmarknaderna för el inom Norden och EU.⁵⁰ Inspektionen ska även följa och analysera utvecklingen på elmarknaden och föreslå ändringar i regelverk och andra åtgärder som främjar marknadernas funktion.⁵¹ Energimarknadsinspektionen ska särskilt samverka med bl.a. Elsäkerhetsverket i frågor som rör leveranssäkerhet och överföringskvalitet i elnätet, och SvK i frågor som rör utvecklingen av den gemensamma marknaden för el inom Norden och EU.⁵²

SvK

- 5.8. SvK har till uppgift att på ett affärsmässigt sätt förvalta, driva och utveckla ett kostnadseffektivt, driftsäkert och miljöanpassat kraftöverföringssystem, sälja överföringskapacitet samt i övrigt bedriva verksamheter som är anknutna till kraftöverföringssystemet.⁵³ Förutom att SvK är systemansvarig myndighet enligt ellagen ska de även svara för den operativa beredskapsplaneringen inom sitt verksamhetsområde under kris- eller krigsförhållanden samt svara för tillsyn i frågor om driftsäkerhet hos det nationella elsystemet enligt ellagen och förordningen om systemansvaret för el.⁵⁴
- 5.9. När förbrukningsreglering av el införts (d.v.s. ransonering) har SvK till uppgift att, i den utsträckning regeringen föreskriver, svara för långsiktig planering och inriktning av elproduktion.⁵⁵

⁴⁹ 1 § Förordning (2016:742) med instruktion för Energimarknadsinspektionen

⁵⁰ 4 § myndighetsinstruktionen

⁵¹ 5 § myndighetsinstruktionen

⁵² 11 § myndighetsinstruktionen

⁵³ 1 § Förordning (1991:2013) med instruktion för Affärsverket svenska kraftnät

⁵⁴ 2 § myndighetsinstruktionen

⁵⁵ 2 a § myndighetsinstruktionen

MSB

5.10. MSB har ett brett ansvar för frågor om skydd mot olyckor, krisberedskap och civilt försvar, i den utsträckning inte någon annan myndighet har ansvaret. Ansvaret avser åtgärder före, under och efter en olycka eller en kris. Myndigheten ska bl.a.

1. utveckla och stödja samhällets beredskap mot olyckor och kriser och vara pådrivande i arbetet med förebyggande och sårbarhetsreducerande åtgärder,
2. arbeta med samordning mellan berörda aktörer i samhället för att förebygga och hantera olyckor och kriser,
3. bidra till att minska konsekvenser av olyckor och kriser,
4. följa upp och utvärdera samhällets krisberedskapsarbete, och
5. se till att utbildning och övningar kommer till stånd inom myndighetens ansvarsområde.⁵⁶

Övriga

5.11. *Elsäkerhetsverket* är förvaltningsmyndighet för tekniska säkerhetsfrågor på elområdet. De övergripande målen för verksamheten är att förebygga skador orsakade av elektricitet på person och egendom samt störningar på radiokommunikation och näringsverksamhet inom området elektromagnetisk kompatibilitet. Verket ska svara för att bygga upp, upprätthålla och utveckla en god säkerhetsnivå för elektriska anläggningar och elektrisk materiel samt medverka till en tillfredsställande elektromagnetisk kompatibilitet.⁵⁷

5.12. *Länsstyrelser* är geografiskt områdesansvariga myndigheter.⁵⁸ Genom deras verksamhet ska länsstyrelser bl.a. minska sårbarheten i samhället, bevaka att risk- och beredskapshänsyn tas i samhällsplaneringen samt

⁵⁶ 1 § Förordning (2008:1002) med instruktion för Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

⁵⁷ Förordning (2007:1121) med instruktion för Elsäkerhetsverket

⁵⁸ Förordning (2015:1052) om krisberedskap och bevakningsansvariga myndigheters åtgärder vid höjd beredskap

utveckla en god förmåga att hantera sina uppgifter under fredstida krissituationer och höjd beredskap.⁵⁹

- 5.13. *Kommuner* är geografiskt områdesansvariga på lokal nivå för krisberedskap innebärande ett ansvar att samordna aktuella aktörer på lokal nivå.⁶⁰ Kommuner ska vidare under höjd beredskap eller när ransoneringslagen i annat fall tillämpas, i den omfattning som regeringen i särskilda fall beslutar, vidta de åtgärder som behövs för försörjningen med nödvändiga varor, medverka vid allmän prisreglering och ransonering, samt medverka i övrigt vid genomförandet av åtgärder som är viktiga för landets försörjning.⁶¹

⁵⁹ 52 § Förordning (2007:825) med länsstyrelseinstruktion

⁶⁰ 2 kap 7 § Lag (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vis extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap

⁶¹ 3 kap 3 § lag 2006:544